

"החצי השני" של הפרשה

מים ראשונים: מספר פרשיות יש בתורה בהם "מרכז הכובד" הדרשני הוא "בחצי הראשון": בשלח, כי תשא, קורח ועוד. אחת מהן היא גם פרשתנו בה רבו הדרשות בחלקה הראשון של הפרשה בה תופס מקום נכבד, חטא המרגלים, הכולל את פרקים יג יד. ומה עם פרק טו, "מה עם החצי השני"?

כי תבואו אל ארץ מושבותיכם אשר אני נתן לכם:

בבאכם אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה ... ראשית ערסתכם חלה תרימו תרומה וכו'.

וכי תשגו ולא תעשו את כל המצוות האלה אשר דבר ה' אל משה:

ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש מקשט עצים בשבת:

דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם ועשו להם ציצת על כנפי בגדיהם לדרתם וכו' (במדבר פרק טו).¹

רש"י, פרק טו פסוק ב

כי תבואו – בישר להם שיכנסו לארץ.²

במדבר רבה פרשת שלח לך, פרשה יז סימן א

"כי תבואו אל ארץ מושבותיכם", הלכה: כמה דברים חייב אדם לעשות לבנו? שנו רבותינו: חמישה דברים האב חייב לעשות לבן.³ האב זה הקב"ה והבן אלו ישראל. כשם שהאב חייב למול את בנו, כן עשה הקב"ה לישראל מל אותם ע"י יהושע ... האב חייב לפדותו והקב"ה פדה ישראל ... ללמדו תורה - הקב"ה לימד תורה לישראל ... ללמדו מצוות - הקב"ה לימד את המצוות לישראל ... האב זקוק לבנו להאכילו ולהשקותו לרחצו לסוכו ולהלבישו וכן עשה הקב"ה לישראל ... מה האב נותן לבנו נכסים, כך הקב"ה עשה לישראל (ירמיה ג) ואתן לך ארץ חמדה. ומה הבן חייב להיות מעלה לאביו דורון, כך אמר הקב"ה לישראל כי תבואו אל ארץ וגו' ועשיתם עולה לה'.⁴

אור החיים על הפסוק

לצד שראה ה' מדווה ליבם בגזירת טלטולם במדבר ארבעים שנה, מופלגים מביאת הארץ, לזה סעד ליבם במצוות התלויות בארץ, לכוון רוחם כי יעלו וירשו את אדמתם. והפלגת הזמן לא תריע לדבר המוחזק לבוא.⁵ ודקדק לומר אשר אני נתן לכם ... כי מעשה בני יתייחס גם לאבות, כי "את בנייהם הקים תחתם" (יהושע ה).⁶

¹ פרק טו של ספר במדבר כולל חמישה נושאים: פרשת נסכים, מצוות חלה, שגגת הציבור והיחיד, פרשת המקושש ומצוות ציצית. האם יש להם קשר ל"חצי הראשון" של הפרשה? האם יש קשר ביניהם?

² במקום שרש"י מקצר, רמב"ן מרחיב. וכך הוא אומר: "אחר שהבטיח את הבנים שיבואו אל הארץ, השלים להם תורת הקרבנות שיקריבו נסכים בבואם לארץ. ואולי היה זה עתה, לנחמם ולהבטיחם, כי היו נואשים לאמר, מי יודע מה יהיה לאורך ימים לסוף ארבעים שנה, ואם יחטאו גם הבנים, ולכן ראה הקב"ה לנחמם, כי בצוותו אותם במצוות הארץ הבטיחם שגלוי לפניו שיבואו ויירשו אותה". וכך מפרש גם רבי בחיי בן אשר על הפסוק: "כי תבואו אל ארץ מושבותיכם וגו' ועשיתם אשה לה'. נסמכה פרשה זו לפרשת מרגלים כדי לחזק לב הבנים המתאבלים ולנחם אותם ולהודיעם שיבאו אל הארץ ויקריבו שם קרבנות". כל אלה מדברים על מצוות נסכים שהיא בראש פרק טו וסמוכה לסיפור המרגלים המסתיים בפרק יד.

³ ברייתא בגמרא קידושין כט ע"א: "תנו רבנן: האב חייב לבנו למולו, ולפדותו, וללמדו תורה, ולהשיאו אשה, וללמדו אומנות. ויש אומרים אף להשיטו במים".

⁴ את המדרש הזה אנחנו חייבים לרבי בחיי שהבאנו בהערת השוליים הקודמת לקודמת שמזכיר אותו. שים לב איך המדרש מרחיב את חובות הבן על האב גם למצוות ולאכילה ולשתיה (שהן בדיוק ההפך להלכה, חובות האב על הבן) ומסיים בדורון שהבן צריך להביא לאב. ומהו דורון זה? מצוות הנסכים שהיא כנגד הנסכים שהאב נותן לבנו. משחק מלים זה לא נזכר בפירוש במדרש (ולא בפירוש רבינו בחיי שמביא אותו), אבל לנו נראה כמתבקש וברור. בכל הפירושים והמדרש שראינו עד כאן "הבנים" הם דור יוצאי מצרים שבאמת לא יזכו, רק בנייהם. ראה שוב לשון רש"י הקצרה: "בישר להם שיכנסו לארץ".

⁵ במילים שלנו: בדבר מובטח, מרחק הזמן לא יפריע. נראה שאור החיים מפרש את התורה, אך מדבר מהמית לבו ולב דורו המצפים לישועה.

⁶ אם נדקדק בלשונו של אור החיים "סעד ליבם במצוות התלויות בארץ", אפשר שהוא לא רק מרחיב בלשונו הפיוטית, אלא מוסיף תוכן על דברי רש"י ורמב"ן בכך שהוא כולל גם את מצוות חלה שהיא מצווה התלויה בארץ (נוהגת בחו"ל מדברי סופרים). ועכ"פ,

אבן עזרא על הפסוק

נסמכה זאת הפרשה, בעבור שנחלשו ויתאבלו, לנחם הבנים להודיעם כי יבואו אל הארץ. והנכון, בעבור שנשאו קול כל העדה וחטאו, ונסלח להם בעבור תפילת משה, אמר וכי תשגו (כב), והעד: ונסלח להם (כה). והוצרך להזכיר משפט מנחות כל עולה וזבח, ובסוף והנפש אשר תעשה ביד רמה (ל) רמז למעשיהם. והזכיר דבר המקושש, כי עשה ביד רמה. ומרוב חמלת השם על ישראל שם הציצית לזכר שלא יעשה האדם ביד רמה, או שלא ישכח.⁷

ספרי במדבר פיסקא קיא

"וכי תשגו ולא תעשו" - בעבודה זרה הכתוב מדבר. אתה אומר בע"ז הכתוב מדבר? או אינו אלא באחת מכל מצות האמורות בתורה? תלמוד לומר "והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה" - ייחד הכתוב מצווה זו אמורה בפני עצמה. ואיזו זו? זו עבודה זרה.⁸

רמב"ן על הפסוק (פרק טו פסוק כב)

והנה זה כפי משמעו הוא קרבן מומר לכל התורה בשוגג, כגון ההולך ונדבק לאחת מן האומות לעשות כהם ולא ירצה להיות בכלל ישראל כלל. ויהיה כל זה בשוגג, כגון שיהיה ביחיד תינוק שנשבה לבין האומות, ובקהל כגון שיחשבו שכבר עבר זמן התורה ולא היתה לדורות עולם. או שיאמרו כמו שזכר בספרי (שלח קטו) מפני מה אמר המקום לא שנעשה ונטול שכר אנו לא עושים ולא נוטלין שכר, כענין שהיו ישראל אומרים ושואלים את יחזקאל, שנאמר (יחזקאל כ א) באו אנשים מזקני ישראל וישבו לפני, אמרו לו רבינו יחזקאל הרי עבד שמכרו רבו לא יצא מרשותו וכו'. או שישכחו את התורה, וכבר אירע לנו כן בעונותינו (כי) בימי מלכי ישראל הרשעים כגון ירבעם ששכחו רוב העם התורה והמצות לגמרי, וכאשר בא בספר עזרא באנשי בית שני. וזהו שימוש לשון הכתוב שהשגגה הזאת הנזכרת כאן היא בתורה ובמצות בכללן, ועל כן ייחדו להם רבותינו מצוה אחת שבשגגתה יצא מכלל ישראל ומכל המצוה בהם, והיא עבודה זרה. ויהיה שיעור הכתוב, וכי תשגו - ללכת אחרי אלהים אחרים, ולא תעשו - דבר מכל מצות ה'. כי המודה באלוה זולתו כבר הוא בטל אצלו כל מה שצוה השם הנכבד בין במצות עשה בין במצות לא תעשה, שאם יש אלוה זולתו, יראתו ומצותיו וכל החיוב בהם אינו כלום.⁹

מסכת מנחות דף מג עמוד ב

תניא אידך: וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' - שקולה מצוה זו כנגד כל המצות כולן. ותניא אידך: וראיתם אותו וזכרתם... ועשיתם - ראייה מביאה לידי זכירה, זכירה מביאה לידי עשייה. ורשב"י אומר: כל הזריז במצוה זו - זוכה ומקבל פני שכינה, כתיב הכא: וראיתם אותו, וכתיב התם: "את ה' א-להיך תירא ואותו תעבוד" (דברים ו יג). תנו רבנן: חביבין ישראל שסיבבן הקב"ה במצות, תפילין בראשיהן ותפילין בזרועותיהן

האבות שלא יזכו להיכנס לארץ, צריכים לראות בבנים שכן יזכו, המשכיות ברורה, כאילו הם עצמם יבואו. וזו המשמעות שהוא נותן לפסוק בספר יהושע בכניסה לארץ, בטקס המילה הכללי של העם הנכנסים לארץ. ראה הפסוקים שם המזכירים את ארבעים השנה שבני ישראל נדו במדבר ולא מלו.

⁷ אבן עזרא מרחיב עוד יותר את היריעה ופורס אותה על פרק טו כולו. לא רק פרשת נסכים ומצוות חלה בהן מוזכרת במפורש הכניסה לארץ, אלא גם שאר הנושאים המוזכרים בפרק טו: שגגת הציבור והיחיד, פרשת המקושש ומצוות ציצית.

⁸ בקוראנו את פסוקים כב-כו בפרק טו: וכי תשגו ולא תעשו את פל המצות האלה אשר דבר ה' אל משה: ... ונסלח לכל עדת בני ישראל ויגור הגר בתוכם פי לכל העם בשגגה, נראה לנו מאד לקשר אותם עם פרשת המרגלים ולראות בהם מעין תיקון של חטא זה לדורות. כאילו התורה אומרת כאן שאם ח"ו שוב יחזור דבר כזה, יש לו דין וכפרה: "והיה אם מעיני כל העדה נעשתה לשגגה ועשו כל העדה פר בן בקר אחד לעולה וכו'". אבל לחז"ל יש דעה ברורה בנדון: מדובר בעבירה של עבודה זרה שהיא שקולה כנגד כל המצוות. וכדברי הגמרא בהוריות ח ע"א: "וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה, איזו היא מצוה שהיא שקולה ככל המצות? הוי אומר: זו עבודת כוכבים". וכן הוא בספרי שם בהמשך: "וכי תשגו ולא תעשו את כל המצוות האלה - באו כל המצות ללמד על מצוה אחת ... ואיזו זו עבודה זרה". וכבר זכינו להרחיב בנושא [וכי תשגו](#) בפרשה זו בשנה האחרת.

⁹ ראה תחילת דברי רמב"ן שם בהם הוא תוקף את "הדעה הנפסדת" שמדובר "כפשוטו" באי קיום מצוות עשה. וגם הוא כמו רש"י ושאר המפרשים מביא את דברי חז"ל שמדובר בשגגת עבודה זרה. אך הוא מרחיב אותם קמעה. הוא כולל בשגגה זו גם מקרים של תינוק שנשבה או "ששכחו רוב העם את התורה והמצוות", כולל אזכורים היסטוריים מימי בית ראשון ושני. אז אולי אפשר לכלול בהרחבה זו גם את חטא המרגלים? ויש עוד קשר. שני הפסוקים המרכזיים של יום הכיפורים, יום בו אנו מבקשים סליחה על מגוון רחב של חטאים לאו דווקא עבודה זרה, לקוחים מצד אחד מפרשת המרגלים: "ויאמר ה' סלחתי כדברך" ומצד שני מפרשת "וכי תשגו": "ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר בגר בתוכם כי לכל העם בשגגה". אז אולי יום הכיפורים מקשר (ומכפר) גם על חטא המרגלים?

וציצית בבגדיהן ומזוזה לפתחיהן, ועליהן אמר דוד: "שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך" (תהלים קיט קסד).¹⁰

ירושלמי מסכת נדרים פרק ג דף לח עמוד ב

בתורה ובנביאים ובכתובים מצינו שהשבת שקולה כנגד כל המצוות שבתורה.¹¹

תוספתא מסכת עבודה זרה (צוקרמאנדל) פרק ד הלכה ג

יְשָׁרָה אדם בארץ ישראל ואפילו בעיר שרובה גויים ולא בחוצה לארץ ואפילו בעיר שכולה ישראל. מלמד ששיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל מצוות שבתורה וכל הקבור בארץ ישראל כאילו קבור תחת המזבח.¹²

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים 1: ראה מדרש אליהו רבה (איש שלום) פרשה כז: "חרדו וישבו באבל, שנאמר ויתאבלו העם מאד ... באותה שעה אמר לו הקב"ה: משה, לך ורצה אותן עניים שכבר יצא לבם מעליהם. אמר לפניו: רבש"ע, במה ארצם? אמר לו: לך ורצם בדברי תורה: "כי תבואו אל ארץ מושבותיכם ...". ראה גם בהמשך המדרש שם המריבה שפרצה בעקבות זאת בין ישראל לגרים עד שנפסק מפי הגבורה "הקהל חוקה אחת לכם ולגר וגו' תורה אחת ומשפט אחד יהיה". וכבר זכינו לדון בנושא [תורה אחת ומשפט אחד](#) בפרשה זו בשנה האחרת.

מים אחרונים 2: תם ולא נשלם. יש לפחות עוד שתי מצוות ששקולות כנגד כל התורה: צדקה ומילה. עניין זה של מצווה מסוימת שהיא שקולה כנגד כל שאר המצוות, דבר המרמז על מצוות חשובות יותר וחשובות פחות (ראה פרקי אבות ב וכן ד ב), הוא נושא נכבד שצריך לדון בו בנפרד. אולי הוא בא לומר שבסופו של דבר כל המצוות שוות, כי אם כ"כ הרבה מצוות ששקולות כנגד כל התורה כולה, משמע שלפחות מצוות אלה שקולות ביניהן. ראה שבועות כט ע"א (וכן נדרים כה ע"א), סוף מסכת מכות ועוד. ואכמ"ל.

¹⁰ עבודה זרה שקולה כנגד כל המצוות על צד השלילה ואילו מצוות ציצית שקולה כנגד כל המצוות על צד החיוב. ויש שמוצאים גם קשר ישיר בין ציצית לפרשת המרגלים בהקבלה של לשון המקרא. בין "וראיתם החזק הוא הרפה וכו'" שבתחילת הפרשה ובין "וראיתם אותו וזכרתם" שבסוף הפרשה וכן בין "ויתורו את הארץ" ובין "ולא תתורו אחרי לבבכם" ועוד (בשם מחותני עמוס חכם ז"ל). מצוות ציצית היא מעין תיקון לחטא המרגלים. מניעת חטא דומה לדורות. וכבר זכינו להקדיש דף מיוחד [למצוות ציצית](#) בפרשה זו.

¹¹ עבודה זרה שקולה כנגד כל המצוות, מצוות ציצית שקולה כנגד כל המצוות ושבת העומדת ביניהם (פרשת מקושש העצים) גם היא שקולה כנגד כל המצוות. ומפרשת שגגת הציבור והיחיד יש לנו את פסוקי התפילה של יום הכיפורים. מה חסר לנו? ארץ ישראל ששיבתה מתקנת את חטא (החמצת) המרגלים.

¹² ובספרי דברים פרשת ראה פיסקא פ: "מעשה ברבי יהודה בן בתירה ורבי מתיא בן חרש ורבי חנניה בן אחי רבי יהושע ורבי יונתן שהיו יוצאים חוצה לארץ והגיעו לפלטום וזכרו את ארץ ישראל. זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם וקראו את המקרא הזה: וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות את כל החקים האלה (דברים יא לא). אמרו: ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה. מעשה ברבי אלעזר בן שמוע ורבי יוחנן הסנדלר שהיו הולכים לנציבים אצל רבי יהודה בן בתירה ללמוד ממנו תורה והגיעו לצידן וזכרו את ארץ ישראל זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם וקראו את המקרא הזה: וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות את כל החוקים האלה ואת המשפטים. אמרו: ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה חזרו ובאו להם לארץ ישראל". ראה דברינו [קיום המצוות בארץ](#) בפרשת ראה.